

folk/ed. Derg, 2022; 28(1)-109. sayı
DOI: 10.22559/folklor.1967

Araştırma makalesi/Research article

Androidler Elektrikli Koyun Düşler mi? Risk Toplumu ve Distopya

*Do Androids Dream of Electric Sheep?
Risk Society and Distopia*

Halil Özdemir*
Sadullah Seyidoğlu**

Öz

Bu çalışmada, 1968 yılında Philip K. Dick tarafından yazılmış bilimkurgu türünde kült bir eser olan “Androidler Elektrikli Koyun Düşler mi?” adlı eserin, Ulrich Beck’in “Risk Toplumu” kuramı açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Temel amaç bu olmakla birlikte, eserde “Distopya” özelliklerini taşıyan unsurların, bu bağlamda geçen olayların ve kavramların yorumlanması ve değerlendirilmesi çalışmanın bir diğer amacıdır. Çalışmada, edebi kurguda yer alan son 3. Dünya Savaşı sonrası Postmodern çağda oluşan küresel felaketlerin yol açmış olduğu olaylar ve olgular Risk Toplumu kuramı kapsamında ele alınarak, bahsedilen savaş

Geliş tarihi (Received): 9-02-2021 – Kabul tarihi (Accepted): 5-01-2022

* Öğr. Gör., Siirt Üniversitesi SBMYO Uygulamalı İngilizce ve Çevirmenlik. (Siirt University Applied English and Translation) Turkey. halilozdemireu@gmail.com ORCID 0000-0003-0935-9047

** Öğr. Gör., Siirt Üniversitesi SBMYO Sosyal Hizmet, (Siirt University Social Works) sseyidoglu@siirt.edu.tr. ORCID 0000-0002-5735-5086

sonrasında ortaya çıkan risklerin doğal çevrede yol açtığı hasarlar; toplumsal alana yansıyan korkular, endişeler ve gelecek kaygıları irdelenmiştir. Eserin taşıdığı Distopik özellikler incelenmiş, eserde yazarın hayal gücü ve kurgusunun gelecekte gerçekleşmesi beklenen bir kurgu olup olmadığı ayrıca tartışılmıştır. Elde edilen bulgular sosyolojik açıdan yorumlanmış, bilim-kurgu türüne yansıtılmış öğeler Distopik kurgu ve edebi açıdan değerlendirilmiştir. Ayrıca bu çalışmada, Distopik kurgu ve Ulrich Beck'in Risk Toplumu kuramı açısından elde edilen bulguların karşılaştırılmalı analizleri ortaya konulmuştur.

Anahtar sözcükler: *Philip K. Dick, Androidler Elektrik Koyun Düşler Mi? distopya, ütopya, risk toplumu*

Abstract

This study seeks to investigate the work titled “Do The Androids Dream of Electric Sheep?” a cult science fiction work written by Philip K. Dick in 1968, in terms of Ulrich Beck’s “Risk Society” theory. Although the overall aim is to analyse the work based on the relevant theory, another aim of the study is to interpret and evaluate the elements that have the characteristics of “Dystopia”, the events and concepts in this context. In the study, the events and phenomena caused by the global disasters that occurred in the Postmodern era during the post third Terminus World War were discussed within the scope of Risk Society theory along with examination of the damages caused by the risks that emerged after the mentioned war in the natural environment, fears, uneasiness and future concerns reflected in the social sphere. The dystopian characteristics of the work and whether the author’s imagination and fiction is an expected fiction in the future were examined. The findings were interpreted sociologically, and the elements reflected in the science-fiction genre were evaluated in terms of dystopian fiction and literature. This study includes comparative analyzes of the findings in terms of dystopian fiction and Ulrich Beck’s Risk Society theory.

Keywords: *Philip K. Dick, Do The Androids Dream of Electric Sheep? distopia, utopia, risk society*

Extended summary

The Industrial Revolution led to many changes in many aspects. While the problems that occurred during the Pre-Industrial Revolution were natural and small-scale as well as similar, known, and predictable, the people of the modern era experience just the opposite side of such problems under the influence of technology and these problems are highly different from those experienced during the Pre-Industrial Revolution. The reflection of the rapid developments in the wake of technological advances following the Industrial revolution was seen in society under two main perspectives. The first perspective refers to positive changes in the modern world while the second perspective describes the emergence of negative or unexpected consequences in the modern world stemming from technological advances. The first consequences of technology were favorable as could be

expected for mankind while subsequent stages saw unfavorable and would-be-unfavorable occasions and potential hazards and risks that mankind would face in the future because of technology. Thus, to better understand and make sense of the abovementioned elements and considerations, it is essential to take a glimpse at Ulrich Beck's quintessential theory called Risk Society theory. This theory fundamentally defines the mechanism developed by mankind to cope with dangers and notions of risk that arise from a highly modernized world. The German sociologist attempts to warn mankind about the potential risks that a modern man would possibly face in the future as the future can be described nothing but modern.

In this respect, this study has been designed to touch upon and further analyze the risks existing in the late-modern society, problems and phenomena that are uncontrolled and result in negative issues based on Risk society Theory and Dystopia taking as a reference the work "Do the Androids Dream of Electric Sheep?" written by Philip K. Dick. Although the main objective was to analyze the work based on the relevant theory, there was also an attempt to interpret and evaluate the elements that have the characteristics of "dystopia", the events, and concepts in this context. Thus, the events and phenomena caused by the global disasters that occurred in the Postmodern era during the post third Terminus World War were discussed within the scope of the Risk Society Theory. Besides, there was an examination into the damages caused by the risks that emerged after the Terminus World War III in the natural environment and fears as well as uneasiness and future concerns reflected in the social sphere. In doing so, the researcher aims to warn the modern man just as the German sociologist Ulrich Beck and the American author Dick did.

Furthermore, the work and the author's imagination and fiction were discussed in terms of dystopian characteristics and the reflections regarding the future realization of such fiction.

As a result, the relevant work touches upon the potential risks that modern society would face in the future together with the portrait of the Society, which is obliged to take care of unmanageable consequences of unpredictable risks. Another point discussed in the work is to inform and raise awareness in the reader about such consequences and to shed light on the futility of starting a war, underlining the hazardous side of undistinguishable androids and man as well as the term empathy as crucial terms of dystopia and science fiction, which are both included in the work. Society's need for religion and belief system is articulated through empathy and mercerism. The fictive scenario of unexpected possibilities in the 21st century for society is handled speculatively with Dystopian elements such as wasteland, nuclear fallout, a dark and black sky, and fear. Society highly regards extinct animals, and human society empathizes with the last living animals. Wishing living animals, society produces simulacra-like animals through technology companies just like the real ones in form of androids. The depiction of the Dystopian society in the novel has parallelism with the characteristics of the country and era in which the author himself lived considering the Cold War and atomic age.

Finally, Philip K. Dick, who wrote this dystopian/science fiction novel as a reaction to the Cold War experience, warns readers about what nuclear war could do and its harmful effects on the modern world. It is observed that some people in society are dehumanized because of risks and threats. With the Terminus of World War III, the world's confrontation with the worst-case scenario and its colonization on another planet is seen as an example of Dystopia. In sum, the findings were interpreted sociologically, and the elements reflected in the science-fiction were evaluated in terms of dystopian fiction and literature. And this study also includes comparative analyzes of the findings in terms of dystopian fiction and Ulrich Beck's Risk Society theory.

Giriş

Philip K. Dick, çoğu bilim kurgu eserlerinden oluşan kırk dört romanın ve yüz yirmi bir kısa öykünün yazarıdır. Dick, bilimkurgu türünde gelecekte vuku bulması beklenen birtakım olayları toplumsal açıdan ele alarak yazmıştır. Toplumsal konuları bilimkurgu eserlerinde kaleme alarak gerçeklik hususunu alternatifler, Simülakrlar ve değişen dünyanın doğası ve özellikleri üzerinden kurgulamaya çalışmıştır. Dick, eserlerinin çoğunda genel olarak gerçeklik ve yanılısma öğelerini ele almakta ve bunu geleceğin dünyasında otantik bir şekilde bilim kurguya dayandırmaktadır.

Dick, kurgusunda "İnsan Nedir?" ve "Gerçek Nedir?" gibi iki önemli soruya değinmektedir. Dick, bu sorulara cevap bulmak için arayış içerisine girer ve çalkantılı bir yaşam sürdürür. Düşük kaliteli dergilerdeki bilim kurgu ve çizgi romanlar, genç yaşta olan yazar Philip K. Dick'in ilgisini çekerek onu cezbeder. Henüz on dört yaşındayken bir bilim kurgu romanı yazma teşebbüsünde bulunur. Bilim kurguya olan tutkusu, Amerika'da atom çağının ortaya çıkışının zirve yaptığı 1950'lerde ve 1960'larda tarihi olayların tesiri ile pekişir. Bu nedenle bu tür bilim kurgu yazımının popülaritesi o dönemlerde artış gösterir (Levine, 1945: 557-558). 1928 ve 1982 yılları arasında yaşayan Dick, 1 Eylül 1939 tarihinde başlayan "2. Dünya Savaşı", 6 Ağustos 1945'te gerçekleşen "Hiroşima Bombardımanı", 1947'den 1991'e kadar süren "Soğuk Savaş" ve sanayileşme olgusunun büyük bir ivme kazanarak gelişim gösterdiği önemli tarihsel olayların vuku bulduğu dönemlerde yaşamış ve bulunduğu dönemdeki olaylardan etkilenmiş bir yazardır. Bu nedenle, kaleme aldığı kurgularında yaşadığı dönemin problemlerine yer verdiği düşünülmektedir. Sanayileşmeden kaynaklı hızlı değişimlerin yarattığı olumlu ve olumsuz gelişmelerin, Dick'in yazar olarak kurgusal dünyasını ve düşüncesini tetikleyen unsurlara dönüştüğü görülmektedir. Nitekim Dick, kendisini tanımlarken şu ifadeleri kullanmıştır: "Ben bir romancı değil, kurgusal bir filozofum" (Levine, 1945: 557). Bu bağlamda, yaşadığı dönem açısından Sanayi Devrimi ve modern toplumun bu gelişmelerden kaynaklı içinde bulunduğu durum yazarın eserlerine de tesir etmiştir. Dolayısıyla bu kavramlara da değinmek oldukça önem arz etmektedir.

Sanayi Devrimi öncesinde var olan sorunlar genellikle doğadan kaynaklı, küçük ölçekli ve benzer-bilinen-tahmin edilebilen sorunlar iken; günümüzde hızlı ve yüksek teknolojik gelişmelerin etkisi sonucu daha önceki dönemlerde var olan sorunlardan oldukça farklılaşmış,

tahmin edilemeyen ve büyük ölçekli olan sorunlar vuku bulmaktadır. Sanayi devrimi sonrası dönemde teknolojinin hızlı gelişiminin toplumdaki yansımaları iki türlü bakış açısını beraberinde getirmiştir. Bunlardan birincisi, bu gelişimlerin modern toplumda yarattığı olumlu değişimlerdir. İkincisi ise daha önceki dönemlerde olmayan sorunların teknolojik gelişmelerin ardından modern toplumda yer bulması ve olumsuz/beklenmedik sonuçlar doğurmasıdır. Yani ilk bakış açısında, teknolojik gelişmelerin insanlığa faydalarına vurgu yapılmaktayken ikincisinde ise insanlığın karşılaştığı veya karşılaşması muhtemel olan tehlikelere veya risklere odaklanılmıştır. Bu anlamda, Alman Sosyolog Ulrich Beck'e ait "Risk Toplumu" kuramı bu çalışma açısından ilgi çekici nitelikte olmuştur. Nitekim Beck, modernleşmenin beraberinde olumlu gelişim ve değişim ile birlikte olumsuz gelişim ve değişimi de getirdiğini; modernizasyonun olumsuz yönlerinin çok daha fazla olduğunu ve bu şekilde toplumları risklerle örülü toplumlar haline dönüştürdüğünü ortaya koymuştur. Barbara Adam ve Joost van Loon'a göre "Sosyal bilimciler için risk algıları tehlikeleri, tehditleri ve tehlikeleri neyin ve kimin için oluşturduğunun anlaşılmasıyla yakından bağlantılıdır. Ancak günümüzde kimyasal kirlilik, atomik radyasyon ve genetiği değiştirilmiş organizmalarla ilişkili olanlar gibi önemli sayıda teknolojik olarak uyarılan tehlike, duylara erişilemezlikle karakterize edilmektedir" (Adam ve Loon, 2000: 3). Küreselleşme ile modern toplum, ortaya çıkan sorunların yarattığı risklerle öngörülemeyen, tanımlanamayan ve baş edilemeyen bir hal almıştır. Bu nedenle Ulrich Beck (1992, 1995), Anthony Giddens (1991) ve Zygmunt Bauman (1991) gibi sosyologlar çağdaş toplumun risk durumunu ve çevresel bozulma bilincini açıklama adına, geç modern dönemin sosyal koşullarına büyük önem vermiş ve çalışmalarında buna oldukça yer ayırmışlardır (Irwin vd., 2000: 81). Bu anlamda çalışmada, modern toplum-larda ortaya çıkan sorunların yansıması olarak incelemeye konu olan "Androidler Elektrikli Koyun Düşler mi?" adlı eserde yer alan toplumdaki riskler, kontrol edilemeyen, olumsuz sonuçlara yol açan problemler ve olgular Risk Toplumu Kuramı ve Distopya üzerinden değerlendirilecektir.

1. Distopik kurgu ve özellikleri

Etimolojik olarak Distopya kelimesi, Yunanca kökenli "dus" ve "topos" kelimelerinin birleşimi sonucu oluşmuş olup, kelime anlamı itibariyle hastalıklı, kusurlu veya elverişsiz olan bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır (Claeys, 2017, s. 4). Distopik kurgu, distopya teriminin barındırdığı tanımsal içerikle bağlantılı olan bir geleceğe dair vizyon sunmaktadır. Distopya kavramı, kişide olumsuz ve rahatsız edici görüntüler çağrıştırmaktadır. Distopik kurgularda çevresel yıkım, teknolojik kontrol, hükümet baskısına karşı savaşılan karakterler ve felaketle birlikte bir düşüş yaşayan toplumlar tasvir edilmektedir. Tüm bu tasvirler süreçle distopik edebiyatın şekillenmesine katkı sunmuştur.

Karl Mannheim, "Ütopyaların en karakteristik özelliği, egemen toplumsal norm ve kurumların boyunduruğu altına girmemesidir... Kendini çevreleyen 'varoluş'la upuygunluk içinde bulunmayan bir bilinç ütopyik bilinçtir" ifadelerinde ütopyanın yapısal olarak distopyadan farklılık gösterdiğini vurgular (Mannheim, 2016: 23-24). Bu anlamda Distopik edebiyat,

Ütopik edebiyata bir karşı yanıt olarak tezahür eden spekülâtif durumlara ve sosyal olumsuzluklara dikkat çeken bir kurgu biçimi olarak tanımlanabilmektedir. Distopya, insanlıktan çıkaran ve korkutucu olan hayali bir toplum tasavvurundan ibarettir. Distopya, mükemmel bir toplum modeli olan ütopyanın zıt anlamlısıdır.

Ütopik kurgudan farklı olarak Distopik kurgu, politik ve sosyal yapıların insanlığın geleceği üzerindeki tehlikeli etkilerini tasvir eder. Bu açıdan Fesun Koşmak distopyalar ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir: “Bu bağlamda distopyalar toplumsal sorumluluğun bir parçası olarak gelecekle ilgili olarak insanoğlunu uyarma görevi üstlenmektedirler. Bahsedilen bu uyarma ise mevcut sorunların karşısında ideali anlatan eserler yazmak değil de mevcut durumdan daha kötü bir dünya oluşturularak yapılmıştır” (Koşmak, 2019: 45). Bu nedenle okuyucuda mesaj uyandıran ve didaktik mesajlar içeren Distopik kurgular, mevcut durumdan daha kötü ve spekülâtif senaryolar içeren; genellikle anarşizmin, otoriter baskının, yıkımların, yaşanılabilirliğin olumsuz düzeyde olduğu bir dünya tasviri çizmektedir. Distopik kurgunun, insanlığı mevcut sosyal ve politik yapıların tehlikeleri hakkında bilgilendirme ve böylelikle uyarma işlevi vardır. Bu durum Distopik kurgunun edebiyatta önemli bir rol almasının temel sebepleri arasında yer almaktadır.

İncelememize konu olan “Androidler Elektrikli Koyun Düşler Mi?” adlı eserin yazarı Dick gibi sanatçılar eserini yazarken distopik kurguya kendi inançlarını ve düşüncelerini aktarabilir ancak yaratıcı olan inanç sistemlerine yer verirken okuyucunun dikkatini çeken bilgilendirici ve didaktik söylemler de sunabilirler. Distopik kurgularda yer alan otoriter devlet, teknoloji kontrolü, çevresel (doğa) tahribat, hayatta kalma çabası ve bireyselliğin yıkımı gibi ütopyanın tam tersi olan konular oldukça dikkat çekicidir. Distopik eserlerde ileri bilim ve teknoloji oldukça önemli rol oynar ve teknoloji genellikle kontrol altına alan, günlük yaşamda etkin bir güç olarak tasvir edilmektedir. Kontrol edilen ileri düzeydeki teknoloji, toplum üzerinde şüphe ve korku uyandıran bir araçtır. Distopik eserlerde mekanlar genellikle yaşanabilirliği düşük, yıkılmış veya tahrip edilmiş mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Distopik kurgu eserlerinde yer alan karakterler, genellikle kendi başlarının çaresine kendileri bakarlar. Bu yönüyle kurgu, bizzat geleceğe dönük risk, tehdit ve tehlikelerle doludur. Ruth Levitas’a göre, “Distopyalar mutlaka kurgusal değildir ne nükleer kış tahminleri ne de yağmur ormanlarının tahrip olmasının sonuçlarına dair korkular, ozon tabakasındaki delikler, sera etkisi ve kutup buzullarının potansiyel erimesi esasen kurgunun malzemesidir” (Levitas, 1990:195 akt; Claeys, 2017: 5). Bu nedenle distopik kurguda geleceğe dönük korkuları barındıran büyük bir yıkım ve kaos ortamı dikkat çekmektedir. Gerçekleştirilen kurgulamalarda risklerin her zaman var olacağı ve karamsarlıklarla dolu bir gelecek betimlenmektedir.

2. Risk toplumu kuramı

Türk Dil Kurumunca “zarara uğrama tehlikesi, riziko” olarak tanımlanan risk kelimesi, dilimize Fransızcadan, “risque” kelimesinden geçmiştir (TDK, 2021). Sonuç belirsizliğine bağlı olarak insan ile ilgili bazı durumların, değerlerin bir tehlikede olabileceğini ortaya koyan, uyarıcı bir görevi barındıran olay veya kurum olarak da tanımlanabilmektedir (Rosa,

2003: 56). Tehlike durumunu niteleyen risk kavramı, insanlık tarihinin başlangıcından beri var olan, süreç içerisinde anlamı veya onu ortaya çıkaran etkenleri açısından farklılık arz etmiştir. Bu açıdan risk kavramı, eski çağlarda insanlığın etkisi altında olduğu doğa olaylarını, doğaüstü durumları betimlemek için kullanılmaktayken; günümüzde bu kavram daha çok insan müdahalesi sonucu, insan ürünü olarak ortaya çıkan durumları betimler niteliktedir. İlk kullanımı bankacılık ve sigortacılık alanlarında gerçekleşen risk kavramının, süreçle ölçülebilirliğini veya denetlenebilirliğini kaybetmiş olması ile birlikte günümüzde kullanılan risk kavramının ana temasının oluştuğu söylenebilir (Soydemir, 2014: 57). Bu anlamda, geçmişte risk kavramı, kontrol altına alınabilmesi için ölçüm ve denetimin gerçekleştirilebilecek durumları nitelerken, günümüz toplumları tarafından artık sonucu tahmin edilemeyen ve dolayısıyla kontrol altına alınamayacak olan veya bunun gerçekleştirilmesinin çok zor olduğu durumlar risk olarak algılanmaktadır.

Risklerle örölü bir sosyal yapının oluşumu direkt olarak sanayi devrimi ile birlikte gerçekleşen değişim ve dönüşümlere bağlanabilmektedir. Temelinde teknolojik gelişimin var olduğu sosyal değişim süreçleri ile ilgili sorgulama gerçekleştirilmeden, geleceğin nasıl şekillenebileceğinin göz önünde bulundurulmaması risklerin var olduğu toplumları yaratmıştır. Nitekim aşağıda da değinilecek olan “Risk Toplumu” kuramcısı Beck’e göre de sanayi devrimi neticesinde oluşmuş sanayi toplumunun kontrol, denetim ve güvenlik açısından yetersiz kalması ve bunun da bir sonucu olarak bireysel, sosyal ve ekolojik risklerin giderek “Risk Toplumu” olarak belirtilebilecek sosyal yapının oluşmasında kaynaklık ettiği belirtilebilir (Çuhacı, 2004: 53-54). Oluşan risk toplumu, sanayileşmeye has riskleri barındırır hale gelmiştir. Bu anlamda doğanın veya dünyanın hesaplanabilirliği temelli sanayi modernliği; ekolojik, kimyasal ve genetik ile ilgili hesaplanamayan-hesaplanmamış risklerin yer aldığı risk toplumunu meydana getirmiştir (Beck, 2005: 9-38).

Temel karakteristik özelliğinin risk faktörü olduğu modern toplumunun kuramlaştırıldığı dönem, 1980’lerin sonu olmuştur. Bu anlamda “risk toplumu” kavramı, büyük değişim ve dönüşümün yaşandığı bu süreçte, Alman teorisyen Ulrich Beck (1944-2015) tarafından geliştirilmiş bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, ilk olarak Beck’e ait “Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru” adlı kitapta yer bulmuş ve daha sonraları birçok sosyoloğun, düşünürün ilgisini çeken bir kavram olmuştur (Delibaş, 2017: 51). Risk toplumu kavramının asıl kaynağı Ulrich Beck olmakla birlikte, kavramı popüler hale getiren düşünürün Anthony Giddens olduğunu belirtmek mümkündür (Esgin, 2013: 685).

Beck, “Risk Toplumu” kavramı ile modernleşme sürecinin bir getirisi olan “bireyselleşmenin” ve aynı zamanda kapitalizmin öne çıkan unsuru “bencilliğin” inşa ettiği ve modernizasyonla oluşmuş olan toplumsal yapıyı ortaya koymaktadır. Burada risk, bizzat modernleşme tarafından yaratılmış tehlikelere ve güvensizliğe karşı sistematik bir şekilde karşı koyma veya bunlarla başa çıkmanın bir yolu olarak tanımlanmaktadır (Beck, 2017: 561). Risk’i modern bağlamda değerlendiren Beck’e göre, modern dünyada risk, tehlike, felaket ve kriz kavramlarını farklı anlamlarda kullanmak mecburiyeti vardır. Çünkü, önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan ve buna bağlı olarak herhangi bir tedbirin alınamayacağı durumları karşılayan risk

kavramı, diğerlerinden farklı bir kavramdır (Çelik, 2014: 85). Ayrıca bu kavramla birlikte Beck, dinamikliğini modernitenin sağladığı tüm olumsuzlukların anlaşılması, onlarla ilgili bir bilincin yerleşmesine olanak tanıdığı da söylenebilmektedir (Esgin, 2013: 688).

Beck, modernlik sonrası toplumlarda, özellikle tüm toplumları etkileyebilecek nitelikte olan yani küresel boyutları bulunan hava kirliliği, nükleer tehditler, gıda maddelerinde var olan toksinler vs. gibi çeşitli risklere dikkat çekmekte, ayrıca risklerin sadece bunlardan ibaret olmadığını dile getirmektedir. Ona göre, modernlik sonrası toplumlarda gerçekleşen teknolojik gelişim; sosyal, ekonomik ve politik alanlarda da çeşitli tehlikelere neden olmuştur. Bunun en önemli kanıtları risk toplumunda piyasaların çökmesi, sermayenin değer kaybı, politik baskılar vs. gibi çeşitli yan etkilerin var olmasıdır (Beck, 2011: 117). Beck'e göre risk toplumunun oluşumuyla insanların bilgiyi, bilimi ve teknolojileri yanlış veya kötü amaçlı kullanmalarıyla birlikte tüm insanlığı tehlikeli bir duruma soktukları bir sosyal yapının inşa edildiği vurgusu yapmaktadır (Şen ve Koç'tan akt., Sungur, 2013: 84).

Giddens'a (2014: 159) göre risk toplumunda medya, gerçek ve sahte olanı birlikte sunmakta; süreçle toplum içerisinde var olan risklere karşı bir gerçeklik durumu inşa etmektedir. Modernliğin karanlık yüzünün bir parçası olan bu tür riskler, modernlik devam ettiği müddetçe varlığını devam ettirecektir. Sosyal, teknolojik gelişim ve değişim hızı devam ettiği sürece öngörülemez, beklenmedik sonuçlar oluşacak, müphemlikler de devam edecektir.

Giddens'ta risk toplumu, insanların geleceklere hakkında kaygı ve kavrayışlarının çeşitlendiği ve teknolojik gelişimin giderek arttığı ve tüm sosyal alana yayıldığı bir toplum modeli olarak tanımlanır. Risk toplumu, hızlı teknolojik gelişim ve değişim ile birlikte, doğanın ve geleceğin sonunun gelmesinin endişesinin duyulduğu bir toplum modelidir. Ona göre bu toplum, çokça tehlike barındıran bir toplum olmasından ziyade kendi üzerine oldukça düşünen, gelecekle ilgili problemleri bulunan ve güveni sağlayamamış bir toplumdur (Giddens ve Pierson, 2001: 222). Risk toplumunda siyaset, küreselleşmenin getirdiği değişim ve dönüşümün etkisiyle müphemlikleri çözme noktasında etkisiz kalmıştır. Bu açıdan Giddens, uzlaştırıcı bir anlayışla siyasi alanda çıkmaza giren Liberal ve Sosyalist düşüncenin eleştirisinden doğan yeni "üçüncü yol"u önermektedir. Ortaya konulan bu yol, küreselleşmenin getirdiği problemlere çözüm önerisi olarak ortaya çıkar (Şen ve Turđuter, 2014: 103).

Giddens'a göre riskler, "dışsal" ve "imal edilmiş" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dışsal risk, beklenmeyen bir süreçte dışarıdan bir etki sonucu veya ekolojik bir nedene bağlı olarak oluşan ve düzenliliği itibariyle hesaplanabilir olan risk türüdür. İmal Edilmiş Risk ise, süreçle gerçekleşen değişim ve dönüşüm ile birlikte dışsal riskin yerini almış olan risk grubudur. Bu riskler, tarihsel süreçte görülmemiş ve deneyimlenmemiş tehlikeleri nitelemektedir. Süreçle gelişim gösteren bilim ve teknoloji, imal edilmiş risklerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Giddens, 2000: 40). Kimyasal silahlar, küresel ısınma, uluslararası terör faaliyetleri, kültürel yozlaşma vs. gibi unsurları da barındıran imal edilmiş riskler, doğal olan risklerden daha çokça bir alanı da çevrelemektedir (Yalçınkaya ve Özsoy, 2003: 7). Teknolojik olarak imal edilen riskler ayrıca yeni risklere de yol açmakta, modern dünya bu imal edilmiş riskler tarafından düzenlenmektedir. Ayrıca, modernitenin getirisi olan imal edilmiş risklerin oluşturduğu sosyal yapı, kültürleşmiştir. Modernite, bir risk kültürü olmuştur (Giddens,

2014: 14; Giddens ve Pierson 2001: 223). Yani, modernizasyonun getirilerinin tıpkı kültürel bir oldu gibi kabullenimi söz konusudur. Modernleşme ile inşa edilen toplumsal yapı, artık imal edilmiş risklerle örülü bir “imal edilmiş kültür” haline gelmiştir.

Günümüzde insanlık sadece doğal-dışsal risklerle karşı karşıya değildir. Küresel ısınma, ozon tabakasına verilen zarar vs. gibi ekolojik riskler ile birlikte, aile kurumunun güçsüzleşmesi, sosyal medya nedeniyle bireylerde oluşan güvensizlik hissi vs. gibi toplumsal riskler de vardır. Teknolojik gelişimle birlikte kitle imha silahları, nükleer silahlanma gibi imal edilmiş riskler karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca tüm bunların yanında, küresel terör, politik riskler, radikalizmin yükselmesi ve süreçle oluşan toplumsal çatışmalar gibi kültürel riskler oldukça varlık bulmuştur (Bayhan, 2006: 242).

İmal edilmiş riskler sosyal yapı üzerinde etkili olmakla birlikte, bireysel boyutu da şekillendirmektedir. Beck bu duruma, modern risklerin bir girdabı olarak nitelendirilebilecek “Bumerang Etkisi” demektedir. İnsan etkisi sonucu oluşan riskleri çıkaranlar da bu risklere maruz kalma durumundadırlar. Bu, risklerin yaygınlık kazanmasıyla ilgilidir, çünkü riskler yayılım gösterdiğinde herkesi etkileyebilecek bir bumerang döngüsü oluşturur. Bu riskler karşısında otoriteyi elinde bulunduranlar, yöneticiler ve zenginler de etki altına girer. Bundan kaynaklı olarak riske maruz kalmak kaçınılmaz hale gelmektedir. Örneğin, ormanların harap edilmesi sadece ormanda yaşayan hayvanları etkilememekte, süreçle ormanın bulunduğu bölgede gıda verimliliği azalmakta, verimli olan toprak bu özelliğini kaybetmekte vs. gibi olumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Bu durumda ormanı tahrip edenler direkt olarak risk ile karşı karşıya kalmasa bile, onlardan sonraki kuşağın üyeleri muhakkak risk altında olacaktır (Beck, 2011: 50-53).

Giddens, modernitenin etkisi sonucu imal edilmiş olan riskler içerisine eklediği bir risk türü olarak “Yüksek Maliyetli Risk” üzerinde durmaktadır. Ona göre bu riskler, etkileri uzun bir süreçte fark edilebilen, telafi edilmesi mümkün olmayan ayrıca hakkında tanımlama veya değerlendirmenin mümkün olmadığı riskleridir (Giddens, 2014: 158-159). Yüksek maliyetli risk kavramsallaştırması ile tehlikelerin farklılık arz edebileceğinden yola çıkarak Giddens, “Çernobil Felaketi” örneğini verir. Çernobil nükleer tesisinde meydana gelen kaza örneklenmesiyle dışsal riskler ile imal edilmiş riskler arasındaki fark gösterilerek, yüksek maliyetli risklerin açığa çıkardığı tehlikelerin diğer tüm tehlike tiplerinden daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Giddens, 2017: 220-222). Yüksek maliyetli risklerin kökeninde, her zaman için olumlayamayacağımız bilimsel gelişim de bulunabilmektedir. Nitekim günümüzde bilimsel ilerleyiş faydalı ve tutarlı olarak değerlendirilebilecek keşfetme amacını bir kenara bırakıp silahlanma yarışına ve nükleer silah geliştirme peşinde koşmaktadır. Bu haliyle bilimin kendisi insanlığı yozlaşmaya sürüklemiş, bilimsel gelişim beraberinde farklı ve hesaplanamaz birçok yeni risk türü getirmiştir (Virilio, 2003: 7-8).

Tüm bu bilgiler ışığında incelenen Dick’e ait *Androitler Elektrikli Koyun Düşler Mi?* eserinin “Risk Toplumu Kuramı” açısından değerlendirilmesinin oldukça önemli olduğu görülmektedir. Modernite ile ortaya çıkan risklerin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yazılan eserlerde Distopik bir kurgunun olduğu ve yazar tarafından birincil deneyimlerle kaleme alındığı gözlemlenmektedir.

3. Androidler elektrikli koyun düşler mi? *Distopya ve risk toplumu*

Philip K. Dick'in "Androidler Elektrikli Koyun Düşler mi?" adlı romanı, nükleer savaş sonrası Amerika'da geçen bir bilim kurgu romanıdır. Baş karakter Rick Deckard'ın yaşadığı dönemin özelliklerine paralel olarak soğuk savaş dönemindeki tehditkâr hava ve atomik çağ Dick'i, nükleer serpinti ve entropi güçleriyle giderek daha fazla tehdit ve risk dünyasına dönüşen mevcut gezegenini kendi hayal dünyasının tehlikeleriyle karşılaştırarak kaleme almaya itmiştir. Buna ek olarak hem gerçek hem de mecazi anlamda teknolojik cihazlarla giderek artan bir şekilde insanların yaşadığı bir dünyada yapay zekânın (android/cyborg) gelişimi, insan hayatını büyük ölçüde kirli çevre kadar tehlikeye atmaktadır. Dick, androidlerin dört yıl hayatta kalmayı reddederek yaşama özgürlüğünü talep eden, bu uğurda yaratıcısını öldürmeyi göz önüne alan insansı robotları yirmi birinci yüzyıla ait bir risk/sorun olarak insan ve robotları karşı karşıya getirir. Gerçekte, bağımsızlık/özgürlük ve hayatta kalma iradesi gibi yansıtılsa da öldürme ve şiddet dürtüsü taşıyan emekli edilmesi (öldürülmesi) gereken kaçak androidlerin gerçek insanları tehdit eden bir anlatım hakimdir. İnsan özelliklerini aşmış, android olmayan gibi görünme yeteneğine sahip, normal insan toplumuna karışarak insan yaşamının sınırlarını ihlal edildiği ifade edilmektedir. Yazar Dick, makine-insan savaşına dönük, androidlerin özerk bir benlik olarak yaşama hakkını talep eden yaratıcılarının aldığı karara ontolojik bir duruş sergileyen teknolojik bir dünyanın tasvirini yaparak, kontrol edilemez risklere dikkatleri çekmeye çalışmıştır. Androidlerin daha uzun yaşama isteği ve tıpkı gerçek bir insan gibi özgürce yaşama arzusuna sahip olmaları, insani ontolojik duruşun somut örneğini teşkil etmektedir. İşte bu bağlamda teknolojik dünyanın gerçek birey ve android (yapay) ilişkisine dönük temel kurgu ana karakter üzerinden anlatılmaya çalışmıştır. Ana karakter Rick Deckard adında, devlet tarafından istihdam edilen bir ödül avcısıdır. Deckard androidleri görev süresi dolanları emekliye ayırma görevini para karşılığı üstlenir. Romanda avladığı androidler, Mars kolonilerinden kaçarak gizli bir şekilde ve farklı kılıklarda dünyaya gelmişlerdir. İnsanlardan ayırt edilemez konuma gelmişlerdir ve makine ile insan arasındaki farklılık ortadan kalkmıştır. Dick, bahsedilen durumu eserinde şu şekilde ortaya koymuştur:

"Eğer androidsem bana söylecek misin? ... Şimdi kullandıkları Nexus-6 beyin birimi iki trilyon bileşenden oluşan bir alan veya on milyon ayrı nöral yol içinden seçim yapabiliyor... Nexus-6 android tipi zekâ açısından insan özelliklerinin birkaç sınıfını aşıyor diye düşündü Rick. Başka bir deyişle, yeni nexus-6 beyin ünitesiyle donanmış olan androidler kaba, pragmatik ve pratik bir bakış açısından, insan ırkının büyük-ama aşağı- bir kesiminden daha gelişmişti. İyisiyle kötüsüyle" (Dick, 2020: 151-35-37).

Androidler, ileri teknolojik bir şirket tarafından simulakr benzeri, fizyolojik ve biyolojik açıdan tıpkı bir insan görünümünde, 4 yıl yaşam ömrüne sahip olarak yaratılmaktadır. Dış görünüşleri açısından gerçek insandan farkı olmamakla birlikte duygu ve empati açısından geliştirilmiş çeşitli testler (Voight-Kampff/Boneli Reflex vb.) ile ayırt edilebilmektedir. Romanda bu durum, "Zaten 1970'lerin ilk acemice tipleri dışında zekâ testleri hiçbir andyî tespit edememişti" şeklinde aktarılmaktadır (Dick, 1996: 32). Zekâ testleri ile onları ayırt

etmek olası görünmemektedir. Bu nedenle, Android avcıları olarak tasvir edilen polisler empati testlerini ve protokolleri uygulamaktadırlar. Kaçak ve emekli edilmesi gereken Androidlere bu protokol ve testler uygulanır. Test içerisinde yer alan empati sorularına göre tepkiler yüz kızarması/soğuk tepkiler/ gözbebekleri vb. durumlar ile ölçülür. Ancak bu durumun bazı androidlerde doğru bir geçerlilik sağlamadığı görülür: “Rosen organizasyonu, Nexus-6’nın standart polis profil testleriyle betimlenebileceğini garantilemişti. Biz de onlara inandık, fakat şimdi kendi başımıza saptamak zorundayız” (Dick, 1996: 40).

Eserde, insanlığın ve mevcut hükümetin oluşan bu riske nasıl karşılık vereceği konusunda çeşitli önlemler ve etik ihlaller söz konusudur. Risk önleme açısından ikilem ve tehdit doğuran teknolojik adımlar içermektedir. Romanda yer alan devlet, her yerde mevcut ve her şeye hâkim olmak için teknolojiyi kendi lehine, şu propagandayı yürüterek kullanmaktadır: “Şimdilerde afişlerden, televizyon reklamlarından ve hükümetin ilanlarından hiç eksik olmayan bir slogan vardı: ‘Ya göç et ya bozul! Seçim senin!’ (Dick, 2020: 13).

Marsta kolonileşme, bir ütopya olarak pazarlanmaktadır. Androidlerin hediye olarak verilmesiyle, göç etme teşvik edilmektedir ancak teknoloji hem bir tehdit aracıdır hem de bir baskı aracıdır. İletişim teknolojisinin bir ürünü olan Empati kutusu, romanda önemli bir rol oynamaktadır: “Bugün benim programımda altı saat boyunca kendi kendimi suçlayacağım depresyona girmek görülyor, dedi Iran” (Dick, 2020: 9). Empati kutusu, Mercerizm adlı bir nevi peygamber olarak Mercer ile birleşmek için insanlar tarafından kullanılan bir araçtır. Empatik açıdan birleştirme süreci, acı ve görseller gibi fiziksel duyumlarla tanımlanan gelişmiş bir sanal gerçeklik gibidir. Empati kutusu ve Mercerizm inancı devletin bir nevi insanları kontrol ettiği bir araç haline gelmiştir. Empati kutusunu kullanan herkese ortak bir duygu, düşünce, ruh hali ve deneyim sunulmaktadır. Bu deneyim aslında kişileri kontrol etmek ve duygusal açıdan kontrol etmek maksatlı olabilir: “Bir kişi mutluluk hissettiği sürece diğer herkes bu mutluluktan bir parça tadacaktı. Ama eğer biri acı çekerse, herkes bu acının gölgesinden payını alırdı” (Dick, 1996: 33). Dünyada kalmış tavuk kafalılarının, androidlerin veya bilinmeyene hizmet eden insanların kontrollü bir şekilde, son derece gerçekçi bir sanallıkla duygularının takip edildiği bir düzen söz konusudur. İnsanlar empati kutularını kullanmaya bağımlı durumdadırlar ve diğer insanlarla etkileşime fazla girmemektedirler. Diğer bir deyişle insanlarla etkileşimin söz konusu olmadığı durumlarda insan düşünme ve karar verme sürecine girmeyecektir. Empati kutusu sadece duygu ve iletişim maksatlı kontrolden öte politik ideolojinin de bir sembolü olarak görülmektedir: “Fakat bu varlık Mercer’in sözüm ona telepatik sesiyle kontrol ediliyor. Buna dikkatinizi çekmek istiyorum. Hırslı, politik kafalı geleceğin Hitler adayı...” (Dick, 1996: 192). Bir inanç sistemi ve empati kutusuyla mevcut dünya düzenini koruma anlayışı ortaya çıkmaktadır. Devlete ait olan tek televizyon kanalı ile bir tekelleşme söz konusudur. Bütün yayın akışı kontrollü olarak sağlanmaktadır. Romanda, var olan tek kanal ve bu kanalın üzerindeki hükümet kontrolü vurgusu yapılmaktadır: “Kısmen bozuk televizyon savaş esnasında devletin eline geçen ve hala da öyle kalan tek kanalı çekiyordu. Isidore’un dinlemek zorunda kaldığı bu kanalın tek sponsoru, kolonileşme programını uygulayan Washington’daki hükümetti” (Dick, 2020: 24). Televizyondaki tek kanal hükümet tarafından yönetildiğinden, dünyada kalan insanlık bir tek hükümetin reklamını iz-

lemek ve dinlemek zorunda kalmaktadır. Burada Devletin temsil ettiği yönetimin yayın akışı bir nevi propaganda olarak görülebilir. Medyanın dışında Merserizm inancı ve empati kutusu aslında devletin araçları olduğu görüşü tabii olarak öne çıkmaktadır. Devlet androidleri ve bireyi ayırmak ve kontrol etmek için teknolojiyi bir araç olarak kullanmaktadır.

Voigt-Kampff leği ile androidleri kullan at modeli ile istismar ettiği bir durum ne çıkmaktadır. Androidler kullanıldıktan sonra emekli edilme durumlarından dolayı yaratıcılarına bir karşı duruş sergilemektedir. Koloniye gidenlere bir androidin hediye olarak sunulması, onları dünyadan uzaklaştırması bir kontrol mekanizması olarak düşünülmektedir. Ancak romanda hükümet tarafından kontrol edilen temel teknolojilerin çoğu, hükümetin bunlar üzerinde tam kontrol sağlama yeteneğini sorun teşkil ettiğini gösteren özel-likler sergilemektedir. Voigt-Kampff leği, androidleri insanlardan ayırmak için sözde kullanılabilse de test, Deckard'ın temel ilkeleri sorgulamasına neden olmak için İngiliz dilini ve savaş öncesi kültürünü anlama eksikliğini akıllıca kullanan Luba Luft androidi tarafından kolayca engellenebildiği görülmektedir. Deckard testlerin sonuçlarının geçerliliğini sorgulamaya iter. Romanda yapay zekanın varsayım olarak ne kadar akıl almaz derecede zeki olabileceğine dair durumlar göz önüne alındığında, romandaki hükümetin şimdiki nesil androidleri insanlardan ayırt etmek için etkili bir test ortaya koyamadığı gerçeği, hükümetin yapay zekayı sürekli olarak kontrol etme başarısızlığını gözler önüne sermektedir. Emekliye ayrılması gereken android, romandaki insanların özelliklerini açan bazı yetenekler sergilemektedir. Bu durum büyük riskler doğurmaktadır. Bu nedenle kontrol edilemez bir şekilde gelecekte yaratılacak android neslinin insanoğlunun birçok yeteneğini gölgede bırakacağını düşünmek hiç de mantıksız olmayacaktır: "Hep aynıydı: büyük bir zekâ, çok şey yapabilme yetisi ve bu... şimdi her şeyi anlıyordu; birlikte çalışan androidlerin neler başardığını görüyordu" (Dick, 2020: 110, 121). Android Luba Luft, Deckard'a "Onu kendinize uyguladınız mı?" sorusunu yöneltir (Dick, 2020: 112). Bu iki yönlü bir durum ortaya çıkarmaktadır. Voigt-Kampff leğinde yer alan testten insanların başarısız olabileceği ve android avcısı Rick Deckard'ın android olma olasılığına dikkat çekmektedir: "Evet, Rick başını salladı. Çok uzun zaman önce; teşkilatta ilk başladığım zaman. Belki bu sahte bir anıdır. Androidlerin bazen sahte anıları olmaz mı?" (Dick, 2020: 112). Bu durumda, romanda geçen androidlerin empati açısından insanlara göre eksik olduğunu kanıtlamaya alışan Voigt-Kampff testinin anlamsızlığını ve işlevsizliğini ortaya çıkarmaktadır.

Dick'in tasvir ettiği bazı androidlerin belirgin diğer bir özelliği de insana benzer sahte anılar yüklü bir geçmişe sahip olmalarıdır. Üretici firma androidlerin belleklerine çeşitli yüklemeler gerçekleştirerek "geçmişe sahiplik" benliği yaratmaktadır. Bu nedenle android, kendisinin bir insan mı veya makine mi olduğunun farkına varamamaktadır: "Bence yle... sahte bellekler o kadar iyi değildir... Eğer androidsem, dedi Phil Resch..." (Dick, 2020: 148-149). Devletin Rosen Corporation tarafından yaratılan androidlere bağımlı olduğu gerçeği farklı risk durumlarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu distopik eserde aynı zamanda, hükümetin bu güçlü teknolojileri kontrol etmede artan zorluğunu da ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan risk durumlarının kimi zaman kontrol edilemeyeceği düşüncesi hâkim olmakta-

dır. Androidlerin ileri teknolojiyle donatılarak gerçek insana yakın bir şekilde üretilmelerinin yanında yapay zekaya sahip olmaları hem üretici firma hem de insan toplumu açısından risk teşkil etmektedir. Söz konusu androidler yaratıcı olarak adlandırdıkları üreticilerine başkaldırabilen bir düşünce ve sorgulama yetisine sahiptirler. Dahası bu androidlerin teknolojsi ilerledikçe onları insandan ayırt etme güçlüğü giderek artmaktadır. Androidlerin buldukları yerden kaçmaları durumunda onları tespit etmek bir hayli zordur ve androidler kendilerine tehdit olarak gördükleri her şeyi bertaraf etme kabiliyetine sahiptirler. Androidlerde kullanılan teknoloji, olumlu yönlerinden çok insanoğluna dezavantajlar yaratacak ve olumsuz açıdan kendi aleyhine işleyebilecek tehditler ve riskler barındırmaktadır. Çünkü teknolojinin ne kadar hızlı ve rastgele değiştiğini ve hem bireyler hem de hükümet tarafından uyarlanma hızının tahmin edilememesi, içinde yaşadıkları dünyayı kontrol etmeye çalışmaları aslında bir ikilem yaratmaktadır.

Risklerin yoğun olarak görüldüğü bu distopik eserde oldukça belirgin iki tema; kirlilik yani yaşanabilir dünyanın yok edilmesi ve dünya üzerindeki nüfus, insan ve hayvan popülasyonunda şiddetli değişikliklerdir. Bu iki tema, Dick'in, insanların savaş ve kirliliğinin gezenimizi gerçek gelecekte toksik hale getirebileceği ve artık herhangi bir yaşam için güvenli olmayacağı korkusuyla ilişkilidir. Dick'in yaşadığı dönemde soğuk savaşa olan karşıtlığı, genel bir hoşnutsuzluğa sahip olduğu kanısı bunu destekler niteliktedir: Levine, Dick'in yaşadığı dönemin eserlerine aksettiği görüşünü şu şekilde dile getirmektedir: "Dick'in Bilim kurgu tutkusu, Amerika'da atom çağının doğuşu, yoğunlaşan Soğuk Savaş ve uzay keşiflerinin gelişinin fütürist senaryoları ve kıyamet şiddetini gerçek dünyaya daha da yaklaştırdığı 1950'ler ve 60'larda tarihin güçleriyle buluştu" (Levine, 1945: 558). Yazar Dick'in o dönem ilgi duyulan bilim kurgu eserlerini kaleme alması sadece popülerliği açısından değil içinde yaşadığı soğuk savaş döneminin, Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombalarının bir Amerikalı olarak tecrübe edilmesinden kaynaklı olabilir.

Romanda geçen radyoaktif parçacıklar/toz ve nükleer serpinti ifadesi ve kirlilik teması ile distopik kurgunun detayları aktarılmaktadır. Dick, dünyanın "normal" sakinlerini ve normal olmayan yani savaş kaynaklı nükleer serpintiden etkilenmiş "tavuk kafalı" bireylerini tasvir ediyor. Ona göre bunlar hayatta kalanlardır. Geride kalanlar ya kolonilere göç etmiştir veya çoğunlukla herkes serpintiden ölmüştür: "Dünyada kalan bazı insanların "özel" olarak nitelendirilmesi ayrıca dikkat çekmektedir" (Dick, 1996: 11).

Üçüncü Dünya Savaşı Terminus'un radyoaktif bir saldırı ile gerçekleştiği ve hiç kimse savaşın neden ortaya çıktığını veya savaşın kim tarafından başladığı veya kazananı bilinememektedir: "Üstelik bugün kimse bu savaşın neden çıktığını veya kimin kazandığını tabii bir kazanan varsa bilmiyordu. Gezegenin büyük kısmını kirleten tozun kaynağı belli bir ülke değildi ve hiç kimse hatta savaş döneminin düşmanı bile bunu planlamamıştır" (Dick, 2020: 21-22). Romanın bu başlangıcı aslında Ulrich Beck'in risk toplumu kuramını destekler niteliktedir. Yazar Dick'in savaş karşıtlığının eserine yansıdığı cümlelerde savaşın sonuçlarına değmediği ve öngörülemeyen savaş sonrası oluşun nükleer serpinti ve kirliliğin etkilerine ilişkin tasvir ve betimlemeleri tüm romanı güçlü bir şekilde etkilediği gözlemlenmektedir. Eserde insan karakterler, DNA'sını havadaki radyoaktif kirleticiler-

den korumak için bir kurşun/demir koruyucu takması gerekiyor. Rick Deckard ve J.R. Isidore gibi karakterler neredeyse tamamen boş bina binalarında yaşıyor ve Deckard'ın tanıdıklarının çoğu Marstaki kolonilere göç etmiştir. Savaştan kaynaklanan kirlilik, birçok insanın DNA'sının mutasyona uğramasına neden olmuş onları özel insan konumuna getirmiştir. İnsanlar devlet tarafından yapılan teşviklerle ve korkularla dünyadan kaçmışlardır:

“İnsanları göçe teşvik eden işte buydu: Android hizmetkâr ödül, radyoaktif serpinti de cezaydı, BM göç etmeyi kolaylaştırmış, kalmayı ise imkânsız kılmasa da zorlaştırmıştı. Dünya'da oyalanmak potansiyel olarak kişinin kendini aniden biyolojik olarak kabul edilemez, insan ırkının bakir kalıtımı için bir tehdit olarak sınıflandırılmış halde bulunması anlamına geliyordu. Bir vatandaş özel olarak sınıflandırıldığına, kısırlaştırmayı kabul etse bile, tarihten siliniyordu. Artık insan ırkının bir parçası olmuyordu” (Dick, 2020: 22-23).

Eserde insanlar dünya dışı kolonilere çıkarken, hayvanların nesli de nükleer felaketten kaynaklı olarak tükenir. Kurguda insanların üremesi ve doğurganlığı yasa ile kontrol altına alınmaktadır: “...yani yasaların belirlediği sınırlar içinde üreyebilecek bir erkek...” (Dick, 2020: 13). Hayvan varlığının azalması ve neslinin tükenmesi savaş sonrası serpintiye alakalı olduğu düşünülmektedir. Önce baykuşlar ve kuşlar öldü, sonra diğer hayvanlar nesli zamanla tükenmek üzere yok oldu. Ancak birkaçı nadir ve temininde güçlük çekilen pahalı hayvanlar hayatta kaldı. Savaş kaynaklı kontrol edilemeyen bir risk faktörü olarak kirlilik teması, nüfus değişikliği ve yok olma teması çalışma konumuzun daha anlamlı olmasını destekler niteliktedir.

Eserde distopik açıdan dünya ekonomisi büyük ölçüde hayvan ticaretine bağlıdır. Kirlilik ve nükleer serpentinin yol açtığı yıkım teknolojiye dayalı hayvan kopyaların daha ucuz olduğunu göstermektedir. Simulakr olarak görülen android hayvanların yüksek teknolojik bir ürün olarak canlı muadillerinden daha ucuz olduğu görülmektedir: “Elbette hayvanlardan bazılarının elektronik devrelerden oluşan taklitler olduğuna şüphe yoktu; tabi o bu konuyu hiç kurcalamazdı, tıpkı komşularının onun koyunun gerçek işleyişine burnunu sokmadığı gibi” (Dick, 2020: 12). Aslında yazar Dick, savaşların ne kadar anlamsız olduğunu distopik olarak kurguladığı bu eserde oldukça fazla vurgulamaktadır. Dünya gezegeni herhangi bir ekonomik veya doğal kaynakla birlikte yok edilmemiş ve kimse nedenini bilmemektedir. Bu nedenle savaşlar öngörülemeyen ve kontrol edilemeyen riskler barındırmakta olup anlamsızdırlar. İşte bu yüzden modern toplum kısa vadeli ve geçici şeyler için birbirleriyle savaşmaya kalkarsa kontrol edilemeyen riskler ve uzun vadeli etkiler ile sadece insanlar için değil tüm canlılar için dünya yaşanabilirliğini kaybedebilir. Dick kurgusal açıdan, savaşın kirliliğe ve nüfus yıkımına dair otoritelerin neler yaptıklarına dönük düşüncelerini sunmaktadır. Yazar, soğuk savaş döneminde nükleer bombaların patlamasının gerçek olduğu bir dünyada yaşadığı için nükleer savaş olasılıklarından ve devletlerin diğer devletler ile çatışmaya devam etme ihtimalleri gibi küresel riskleri anlatan bir eser kaleme almıştır. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi ile kitle imha silahlardaki baş döndürücü gelişimin oluşturduğu tehlike düşünüldüğünde akıllara Albert Einstein'a atfedilen bu

söz gelmektedir: “3. Dünya Savaşı’nda hangi silahların kullanılacağını bilmiyorum ama 4. Dünya Savaşı’nda taş ve sopalar olacağını biliyorum” Romanda yaşanan durum içinde bulunduğumuz teknoloji bağlantılı riskler ve benzer örüntülerle bağdaştırma nedenleri arasında Amerika’daki nükleer test alanlarının toplumu etkilemesi, kitle imha silahlarıyla ilgili endişeler ve son olarak yıllar önce inşa edilen nükleer santrallerin zarar görerek risk teşkil etmesi yer almaktadır.

Yapay zekâ ve robotik kodlamanın hızlı gelişimi, üretim ve yaşam kolaylığı açısından verimliliğimizi ve işleri yapma hızımızı değiştirmektedir. Bu durum robot (makine) ve insanlar arasında karmaşık etkileşimlere yol açmaktadır. Bu gelişimin bir sonucu olarak, teknolojinin uzun vadeli etkileri ve teknolojinin bizi alt etme olasılığı ile ilgili akıllarda oluşan sorular, işaretler ve riskler öne çıkmaktadır. Bu bağlamda benzer şekilde romanda yer alan insandan ayrımı çok zor yapılabilen simulakr benzeri androidler (cyborglar), empati kutusu, mercerizimin kurucusu olan Wilbur Mercer ve Buster Frieridly olmak üzere teknolojik kavramlar söz konusudur. Her ikisi de teknoloji ürünü olan bu iki karakter, insanların ilgisi ve dolayısıyla insanların düşüncelerinin kontrolü söz konusu olup teknoloji ile insanlar üzerindeki mutlak kontrol teknolojisini temsil etmektedir: “Bu imkânsızdı, çünkü Buster, Wilbur Mercer haricinde, yaşayan en önemli kişiydi. Fakat Mercer canlı bir insan değildi. O büyük bir olasılıkla diğer yıldızların kültürümüze kozmik bir şablonla kabul ettirdiği ilk varlıktı” (Dick, 1996: 68). Dünyanın her yerinden insanların duygusal bağlarla oluşturduğu bir dini/inanç sistemini tanımlayan bir teknoloji ürünü olan Merserizmi, acıyı paylaşmak amacıyla diğer insanlarla empati kurmayı teşvik etmektedir. Buster Friendly ise, alternatif bir medya gerçekliği yaratan ve dünyada eğlence sunan bir medya kişiliğini tasvir eden gelişmiş bir teknoloji ürünüdür. Bu medyasal ürün, insanlar son zamanlarda olanların iyi ve normal olduğuna ikna etmeye çalışmakta ve Merserizm inancının sahte bir din olduğunu öne sürmektedir. İki teknolojik ürün arasında kıyasıya bir rekabet söz konusudur ancak her ikisinin ortak noktası insan düşüncelerinin kontrolüdür. Gözden kaçan nokta ise teknolojik gücün insan üzerindeki etkilerinin göz ardı edilmesidir. Merserizm inancı ile Modern toplumun insan yaşamının temel unsurlarından biri olarak dine değer verdiği oldukça açıktır. İdeal açıdan din ve inanç sistemi günlük yaşamda eylemleri kontrol eden ve kişisel düşüncelerimize ve karar verme sürecimize hükmeden manevi öğretiler ve ahlak doktrinleri üretmektedir. Ancak eserde Merserizm ve Wilbur Mercerin varlığı konusunda Buster Friendly tarafından yapılan açıklama sonrası şüpheler uyandırmıştır: “Mercer’in sahte olduğunu söylüyorlar. Mercer sahte değil, dedi Rick. Eğer gerçeklikte sahte değilse...” (Dick, 2020: 250). Romanda Dick’in dini kullanımı, dini analogiler ve referanslar betimlemesi, insanların tecrit edilmesi, savaş, yıkım ve istikrarsızlık zamanlarında ihtiyaç duyulan kavramı ve güveni işaret etmektedir. Bu bağlamda Dick, romanda halkın dini olarak tasvir edilen Merserizmi, büyük ihtiyaç zamanlarında insanlar arasında umut ve birlik elde etmede temel manevi ihtiyaç olarak kurgulamıştır. “Mercer ölümsüzdür” (Dick, 2020: 251). Dick, romanda 2021 yılını füzelerle nükleer savaşın yaşandığı ve dünyayı saran nükleer serpinti ve radyoaktif tozun etkilerini yansıtacak şekilde tasarlamıştır:

“Savaştan hemen sonra ortalıkta dolanırken buraya gelmişti. O feci günlerde aslında kimse ne yaptığını bilmiyordu. Savaşın birbirinden kopardığı ve ortada başıboş dolanan kitleler geçi ve yasadışı olarak şu veya bu bölgeye yerleşmişti. O zamanlar serpintiler ara sıra oluyordu ve son derece değişkendiler; bazı eyaletlerde neredeyse hiç görülmezken bazıları da toza iyice doymuştu. Yerlerinden olan kitleler tozla birlikte hareket ediyordu. San Francisco’nun güneyindeki yarımada ya önceleri toz hiç uğramamıştı ve buna karşılık çok büyük insan toplulukları hemen ora ya yerleşmişti; toz geldiği zaman bazıları ölmüş, geri kalanlar da oradan ayrılmıştı. J. R. Isidore kalmıştı” (Dick, 2020: 23-24).

Korkunç durumun yarattığı bir ihtiyaç ve çaresizlik duygusu oluşturan Dick, Distopik kurgusunda insan yaşamını düzenleyen betimlemelere yer verir. Ancak dünyayı yaşanmaz bir yer olarak tasvir etmektedir. Acımasız, sert ve tecrit koşullar nedeniyle dünyada kalan ve acı çeken insanlara dikkat çekmektedir.

Sonuç

Yazar Dick, modern toplumun yaşayacağı riskleri eserinde tanımlamaya çalışmıştır. Öngörülemeyen risklerin kontrol edilemez sonuçlarına katlanacak toplum profilini gözler önüne sermiştir. Modern toplumun teknolojik gelişmeler sonucunda kullandığı yüksek teknolojik ürünlerin kontrol edilemez ve öngörülemez sonuçlarını tasvir ederek okuyucunun bilgilenmesi ve tehlikelerin farkına varmasını sağlayarak savaşın gereksizliğine dikkat çekmiştir. Distopik kurgu ve bilim kurgu elementlerinin yer aldığı eserde, robotların ve insanların ayırt edilemez bir hal almasıyla oluşan tehlikeli boyutun ve empati kavramının altını çizmiştir. Toplumun din ve inanç sistemine duyduğu ihtiyaçı empati ve merserizim (teknolojik bir ürüne dayalı inanç) kavramıyla açıklamıştır. 21. yüzyıl toplumunu bekleyen olasılıkların kurgusal bir senaryosunu spekülatif bir kurguyla ele alarak, San Fransisco üzerinden çorak, toz, serpinti, kapalı bir gökyüzü ve korku elementlerini barındıran Distopik öğelere yer vermiştir. Toplum tükenen hayvan nesline büyük değer vermekte ve kalan son canlılar için insan toplumu (özeller) empati kurmaktadır. Canlı hayvan arzulayan toplum, tıpkı robotlar gibi teknoloji şirketleri aracılığıyla benzer/muadil simulakr tarzı hayvanlar üretmektedir. Distopik bir toplumu, ileri teknolojinin yarattığı bulanık ve çarpık gerçelik duygusu, vatandaşların insanlıktan çıkarılması ve kıyamet sonrası ortamın savaştan kaynaklanan felaket etkilerini dile getirmektedir. Romanda Distopik toplum tasviri, Soğuk Savaş, atom bombaları dikkate alındığında yazarın hayattayken yaşamış olduğu ülke ve dönemin toplumun özellikleri ile paralellik göstermektedir. Dick’in geleceğe dönük ileri teknoloji kaynaklı, merserizim inancının yanı sıra Distopik toplumda yer alan karakterler bulanık/çarpık bir gerçelik duygusuna sahip olarak yansıtılmıştır. Karakterlerin gerçeği kavraması bir mücadelenin sembolüdür.

Dick’e ait eserin edebi kurgusunda yer alan 3. Dünya Savaşı sonrası Postmodern çağda oluşan küresel felaketlerin yol açmış olduğu olaylar ve olgular, Beck’in “Risk Toplumu Kuramı” kapsamında değerlendirildiğinde resmedilen modern dünyanın oldukça benzer olduğu söylenebilir. Dick tarafından bahsedilen 3. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan

risklerin doğal çevrede yol açtığı hasarlar, toplumsal alana yansıyan korkular, endişeler ve gelecek kaygıları; Beck'teki riskler, özellikle imal edilmiş riskler kavramsallaştırmasıyla benzerdir. Bu noktada, her iki isim de geleceğin insan hayatına riskler kattığı/katacağı üzerinde durmakta, insanlığı etkileyen bu risklerin yine insan eliyle üretildiğinin veya imal edildiğinin altını çizmektedirler.

Son olarak Philip K. Dick Soğuk Savaş deneyimine bir tepki olarak kaleme aldığı dis-topik/bilimkurgu romanıyla, okuyuculara nükleer savaşın neler yapabileceği ve dünya üzerindeki zararlı etkileri konusunda uyarmaya çalışmıştır. Toplumdaki bazı insanların risklerin ve tehditlerin bir sonucu olarak insanlıktan çıkarıldığı gözlemlenmektedir. 3. Dünya Savaşı Terminus ile dünyanın en kötü senaryo ile karşı karşıya kalması ve başka gezegende kolonileşmesi Distopya örneği olarak görülmektedir.

Kaynakça

- Adam, B., Beck, U., & Loon, J. (2000). *The risk society and beyond*. London: SAGE.
- Alan Irwin, S. A. (2000). Nuclear risks: Three problematics. (U. B. B. Adam içinde), *Critical Issues For Social Theory* .78-104. London: Sage.
- Bayhan, V. (2006). Küresel risk toplumunda sosyal hizmetlerin önemi. *Küreselleşen dünyada sosyal hizmetlerin konumu hedefleri ve geleceği sempozyum sunum kitabı*. T.C Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu.
- Beck, U. (2005). *Siyasallığın icadı* (N. Ülner, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru* (K. Özdoğan, & B. Doğan, Çev.) İstanbul: İthaki.
- Beck, U. (2017). Risk toplumu: Yeni bir moderniteye doğru. (A. Giddens. Düz.) içinde, *Sosyoloji başlangıç okumaları* (G. Altaylar, Çev.) 558-564. İstanbul: Say.
- Claeys, G. (2017). *Dystopia: A natural history a study of modern despotism, its antecedents, and its literary diffractions*. Oxford: Oxford University Press.
- Çelik, H. (2014). U. Beck: Küresel risk ve kozmopolitan politika. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 82-100.
- Çuhacı, A. (2004). *Ulrich Beck'in risk toplumu kuramı. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Delibaş, K. (2017). *Risk toplumu*. İstanbul: Ayrıntı.
- Dick, P. K. (1996). *Androidler elektrikli koyun düşler mi?* İstanbul: Kavram.
- Dick, P. K. (2020). *Androidler elektrikli koyun düşler mi?* İstanbul: Alfa.
- Esgin, A. (2013). İmal edilmiş belirsizlikler çağının sosyolojik yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens kaynaklı risk toplumu tartışmaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(3).
- Giddens, A. (1999). *Elimizden kaçıp giden dünya* (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Alfa.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve bireysel-kimlik* (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Say.
- Giddens, A. (2017). *Sağ ve solun ötesinde* (M. Sözen, & S. Yücesoy, Çev.) İstanbul: Metis.
- Giddens, A., & Pierson, C. (2001). *Modernliği anlamlandırmak* (S. Uyrukulak, & M. Sağlam, Çev.) İstanbul: Alfa.

- Irwin, A.; Allan, Stuart & Welsh, I. (2000). *Nuclear risks: Three problematics* içinde (78-104). (B. Adam, U. Beck & J. van Loon. Eds.) *The risk society and beyond: Critical issues for social theory*. Sage Publications.
- Koşmak, F. (2019). *Ütopya dünyası karşılaştırmalı bir inceleme*. İstanbul: Kriter.
- Mannheim, K. (2016). *İdeoloji ve ütopya*. (M. Okyayuz, Çev.) Ankara: Nika.
- Levine, R. S. (1945). *The Norton anthology of American literature ninth ed. volume E*. Newyork: Norton Company.
- Rosa, E. (2003). The social amplification of risk. *the logical structure of the social amplification of risk framework (SARF): Metatheoretical foundations and policy implications* içinde (47-49). Cambridge: Cambridge University Press.
- Soydemir, S. (2014). Küreselleşme ekseninde sosyal risklerin kurumsallaşması. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 44-63.
- Sungur, Z. (2013). Kendisiyle yüzleşen toplum: Risk toplumu. S. Uğur, & G. Baran, *Sosyoloji'de yakın dönem gelişmeler* içinde (78-98). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Şen, H. & Turğuter, E. A. (2014). Anthony Giddens'in sosyolojik teorisinin epistemolojik arka planı. *Sosyoloji Dergisi*, (30), 89-104.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. (2021, 07 18). Güncel Türkçe sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Virilio, P. (2003). *Enformasyon bombası* (K. Şahin. Çev.) İstanbul: Metis.
- Yalçınkaya, T., & Özsoy, E. (2003). Risk toplumu: Bilgi toplumunun evriminde yeni boyut. *II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi* (s. 1-10). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi İİBF.